

УДК 342.8

Різник В. А.,

riznykvalentyna@ukr.net; ORCID ID: 0009-0004-0986-7118

*аспірант кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ПРОТИДІЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ РЕКЛАМІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. Дослідження фокусується на дезінформації, інформаційному хаосі, соціальних медіа та їхньому місці в політичній рекламі. У статті розглядаються визначення, які складають основу української політики щодо дезінформації, аналізується національне законодавство, яке стосується визначень дезінформації. Акцент зроблено на регулювання дезінформації, що подається через цифрові платформи й наразі знаходиться на роздоріжжі. Також в статті показано, що соціальні медіа стали переважним джерелом інформації для багатьох громадян, які беруть участь у виборах.

Небезпека цього явища пояснюється вивченням нещодавніх політичних процесів в Україні та інших демократичних країнах світу. Також продемонстровано весь негативний вплив дезінформації на виборчий процес. У статті йдеться про те, що дезінформація досягла масштабів кризи. Також представлені різні концепції дезінформації як шкідливої інформації, неточної інформації. Основна мета статті полягає в тому, щоб визначити дезінформацію як сучасне явище, викликане використанням соціальних медіа, що має ключове значення для оцінки її поточного впливу і розуміння її поточної структури. Встановлено, що більш широкий погляд на місце дезінформації в політичній рекламі дає можливість захистити людей від негативного впливу, який можуть здійснити інші країни. У статті пропонується почати науковий діалог, який охопить усі дотичні сфери. Зроблено висновок, що дослідження на цю тему розвивалися нерівномірно. Розглянуто загальні теоретичні підходи до визначення інформаційної кампанії. Підсумовуючи слід зазначити, що влада залишається головною рушійною силою в процесі забезпечення інформаційної безпеки. Стаття чітко показує, що всі наукові дослідження визначають найбільшу динаміку активності, яка відбувається саме в інтернеті і глобальна мережа є основним полем битви.

Ключові слова: шкідлива інформація, хибна інформація, інформаційна безпека, виборчий процес, інформаційна кампанія.

Riznyk V. A.,

riznykvalentyna@ukr.net; ORCID ID: 0009-0004-0986-7118

*Graduate Student of the Department of Intellectual Property and Information Law,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

COUNTERACTION TO DISINFORMATION IN POLITICAL ADVERTISING: LEGAL ASPECT

Abstract. Research focus on misinformation, information disorder, social media and their place in political advertising. This article discusses the definitions that form the basis of Ukraine disinformation policy, and analyzes national legislation applicable to the definitions of disinformation. The accent is being made on regulation of disinformation delivered via digitally mediated platforms is at a crossroads. It is also shown that social media has become a predominant source of information for many citizens, who take part in election.

The danger of this phenomenon is explained by studying political processes in Ukraine and other democratic countries. There is also shown all negative impact, which disinformation makes during the election process. The article describes that disinformation has reached crisis proportions. It also presents various concepts of disinformation as harmful information, inaccurate information. The main goal of the paper is to define disinformation as a modern phenomenon catapulted by social media usage is key to assessing its current impact and understanding its current framing. It has been founded that a broader look into place of disinformation in political advertising gives the opportunity to protect people from negative impact, which can be done by other countries. In the article proposed to begin scientific dialogue, which will cover all spheres. It is concluded that

research on this topic has developed unevenly. Theoretical approaches to general understanding of information campaigns are given. Summing up the results, it can be concluded that the government is the main driving force in the process of information protection. This article has clearly shown that, all researches give us the dynamics of activities, which happens in Internet and global web is the main field of battle.

Key words: harmful information, false information, information security electoral process, information campaign.

JEL Classification: K 40

DOI: <https://doi.org/10.32782/2616-7611-2023-13-07>

Постановка проблеми: рух суспільства до вдосконалення та урізноманітнення інформаційних технологій породив ряд проблем, які наразі є невирішеними в правовій науці. Кількість джерел інформації невпинно зростає, кількість інформації, яку споживає людина збільшується. Основним та найбільш дороговартісним ресурсом сьогодні вже є не корисні копалини та природні ресурси, а час та інформація. Кількість часу, яку споживач інформації проводить в мережі інтернет або користуючись телебаченням в сучасному суспільстві зростає. Цей ріст також створюють штучно, тобто надавачі будь-якої інформації намагаються якнайдовше залишити споживача на власному ресурсі, користуючись його часом та впливаючи на його подальші дії. Якість інформації, яку надають споживачеві, часто викликає сумніви. З'являється таке поняття, як дезінформація. На боротьбу з цим явищем сьогодні працюють велика кількість правників у всьому світі. Наразі вже існують міжнародні нормативно-правові акти, які держави демократичного світу імплементують у власне законодавство. Важливо звернути увагу на дезінформацію в політичній сфері, адже вона несе за собою значно страшніші загрози, ніж дезінформація в інших сферах. Через спосіб подачі, використання інформації в політиці наслідки часом мають руйнівних характер, впливають на долі громадян, створюють підстави для деструктивних настроїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання дезінформації та протидії їй у своїх наукових роботах займалися В.О. Тімашов, Л. В. Ніколаєва, А. В. Левченко, І. Л. Бачило, О. В. Олішевський, Ів-Марі Дубле. Дослідження наукової літератури ілюструє основну проблематику – недостатність вивчення даної сфері. Правовому регулюванню інформації та протидії дезінформації присвячено недостатню кількість наукових праць, що говорить невелику увагу з боку наукового товариства до даної проблематики. У зв'язку з війною в Україні постала гостра необхідність дослідження теоретичних

та практичних аспектів протидії дезінформації, а також виокремлення дієвих рекомендацій та імплементацію їх в правових нормах.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, аналіз українського законодавства та практик інших країн в протидії дезінформації або шкідливій інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом вивченням поняття дезінформації займаються різні галузі – політологія, психологія, право. Єдиного всеохоплюючого підходу до визначення поняття наразі не існує. Більшість словників визначають її як вид інформації, а не процес поширення та створення. За своєю суттю дезінформація має певну важливу мету, яка і є каталізатором її створення, а саме введення в оману. Слід зазначити, що дезінформацією може також виступати й правдива інформація, якщо вона має певну мету, яку переслідує її креатор. Масив інформації, який нині курсує просторами інтернету, потребує регуляції, оскільки існуючі обмеження не відповідають сучасним запитам.

Наразі існує потреба також в розмежуванні помилкової інформації, дезінформації та пропаганди. Американська дослідниця Рене Діреста пов'язує помилкову інформацію з неналежною або недостовірною інформацією, яку подають журналісти без будь-якого злого умислу. А дезінформація – це навмисна спроба змусити людей повірити в ті речі, які є неточними. До дезінформації вона відносить сфабриковану, змішану з фактами та реальними подіями інформацію, яка суттєво відрізняється від будь-яких схожих на новини даних, а також це автоматизовані облікові записи, які використовують для функціонування мереж прихильників фейкових новин, зрежисовані відео чи цільова реклама [1].

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1 ЗУ Про інформацію, інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [6]. В законі

також визначені підстави і випадки обмеження права на інформацію, а саме в ч. 2 ст. 6 право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [6].

В контексті політичної реклами слід зазначити, що вище викладені принципи є фундаментальними для побудови демократичного суспільства, однак не обмежують від негативного впливу на політика чи політичну силу в процесі рекламування. Створення шкідливої інформації займає набагато менше часу, тому обсяг інформації, яка створюється, постійно збільшується.

Ів-Марі Дубле зазначає, що соціальні мережі дають доступ до виборців для рекламування найбільше. В даному випадку використовуються спеціально розроблені алгоритми для сегментування виборців і таким чином відбувається вплив на загальний політичний дискурс. Часто такі пости в мережах є штучно створені. На підтримку цього факту варто відзначити дослідження Массачусетського технологічного інституту, в якому йдеться про те, що фальшиві новини та інформація поширюється просторами інтернету набагато швидше, ніж реальні [2].

Наразі в сучасній Україні політична реклама практично повністю перемістилась з телебачення та друкованих ЗМІ в мережу Інтернет.

У звіті «Інформаційний маніпуляція: виклик нашим демократіям» на думку французьких дослідників, експоненціальний розвиток цифрових платформ значно збільшив ризик маніпулювання інформацією кількома способами:

- надлишок інформації, явище, відоме як «інфонасиченість» або «ненадійність». У свою чергу, перевантаження інформацією сприяє дезінформації, оскільки це призводить до зниження концентрації, що послаблює нашу пильність і здатність виробляти контраргументи;

- кількість векторів, доступних для розповсюдження неправдивої інформації, потенційно стільки, скільки користувачів цих мереж, або, іншими словами, мільярди;

- підвищена точність, з якою населення сегментоване та цілеспрямоване (мікроорієнтація). Найбільш уразливими цілями є наймолодші групи (віком 17–25 років);

- низька вартість цієї дифузії (кілька кліків, кілька хвилин) та можливість, за допомогою якої можна створити, здавалося б, поважний веб-сайт (легкість, з якою можна зробити блог, веб-сторінку або веб-сайт, що буде виглядати професійно);

- горизонтальність соціальних медіа, що дозволяє кожному передавати вміст іншим, не проходячи через органи редакційного контролю;

- Інтернет не має кордонів і, отже, іноземні держави можуть легко проникнути у громади та поширювати фейкові новини;

- технічний прогрес у адаптації фото-, відео- та аудіовмісту все більше нагадує реальність, що, в свою чергу, ускладнює виявлення змін [9].

Теоретично в поняття дезінформація можна включити фейки, шкідливу інформацію і похідні форми. Інформація такого роду завдала неправної шкоди нашим національним інтересам, зокрема йдеться про дії інформаційну війну, яку веде Росія з часів Української незалежності. Таку тенденцію особливо яскраво ми спостерігали на президентських та парламентських виборах. Фінансування таких інформаційних кампаній, цілеспрямована пропаганда на території нашої держави довгий час не була забороненою.

Лисенко О.О. визначає ряд ознак шкідливої інформації, а саме: розповсюдження (надання) помилкової (неповної, спотвореної) інформації або ж правдивої, але невігідної інформації, що приховується або інтерпретується об'єктом; загроза спричинення шкоди життю, здоров'ю, іншим інтересам; легкість для сприйняття; приховування шкідливого спрямування; інформаційно-психологічна дія (з метою стимулювання певного типу поведінки) тощо [4].

Ніколаєва Л.В. Та Тімашов В.О. схиляються до наступного визначення дезінформації – це цілеспрямована, умисна діяльність з метою надати завідомо хибну інформацію про певні події чи речі. Або, за визначенням Рене Діреста, це навмисна спроба змусити людей повірити в ті речі, які є неточними. До дезінформації належить сфабрикована, змішана з фактами та реальними подіями інформація, яка суттєво відрізняється від будь-яких схожих на новини даних, а також це автоматизовані облікові записи, які використовують для функціонування мереж прихильників фейкових новин, зрежисовані відео чи цільова реклама [3].

В Указі Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки» через поняття

інформаційної безпеки частково розкривається поняття шкідливої інформації. Інформаційна безпека України – складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом [5]. Тут чітко зазначаються загрози інформаційній безпеці через створення дезінформаційних кампаній з боку Росії як держави-агресора.

Щодо дезінформації в політичній рекламі, яка сьогодні існує й поза виборчим процесом також спостерігаються значні маніпуляції. Про це свідчать дослідження Оксфордського університету «Проект обчислювальної пропаганди» (The Computational Propaganda Research Project COMPROP) [8]. В 2019 році був опублікований звіт, в якому зазначено наступні основні пункти.

1. За 2019 р. доведено організацію маніпуляційних кампаній у соціальних мережах, які відбулись у 70 країнах, порівняно з 48 країнами у 2018 р. та 28 країнами у 2017 р. У кожній країні існує принаймні одна політична партія чи урядова установа, яка використовує соціальні медіа для формування громадської думки в середині країни.

2. Соціальні засоби масової інформації стали кооптованими багатьма авторитарними режимами. Зокрема, у 26 країнах обчислювальна пропаганда використовується як інструмент управління інформацією в трьох різних аспектах: придушення основних прав людини, дискредитація політичних опонентів та приглушення окремих думок.

3. Кілька державних акторів використовують обчислювальну пропаганду для операцій з іноземним впливом. У Facebook та Twitter сім країн використовували ці платформи для впливу на глобальну аудиторію (Китай, Індія, Іран, Пакистан, Росія, Саудівська Аравія та Венесуела).

4. Незважаючи на велику кількість платформ соціальних мереж, Facebook найчастіше вико-

ристовується для маніпулювання аудиторією. У 56 країнах, група науковців, знайшли докази офіційно організованих обчислювальних агітаційних кампаній у Facebook [10].

Щодо України, то у нас функціонує орган державної влади, який займається питанням інформаційної безпеки, а саме Міністерство інформаційної політики. Повного контролю над інформацією міністерство не має, однак є повноваження, які є суміжними:

5) здійснює нормативно-правове регулювання у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України, зокрема з питань поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, а також забезпечення функціонування державних інформаційних ресурсів;

6) бере участь у формуванні державної інформаційної політики;

11) розробляє плани заходів щодо сприяння незалежності засобів масової інформації, захисту прав журналістів та споживачів інформаційної продукції;

12) організовує проведення досліджень впливу результатів діяльності засобів масової інформації на суспільну свідомість;

16) розробляє та вносить на розгляд Кабінету Міністрів України програмні документи у сфері захисту інформаційного простору України від зовнішнього інформаційного впливу;

17) сприяє дотриманню в Україні свободи слова;

23-2) сприяє популяризації та формуванню позитивного іміджу України у світових інформаційних ресурсах та національних інформаційних ресурсах іноземних держав з метою захисту її політичних, економічних та соціально-культурних інтересів, зміцнення національної безпеки і відновлення територіальної цілісності України;

23-4) забезпечує організацію та проведення інформаційних, комунікаційних кампаній, публічних заходів з метою інформування населення про реформи, що проводяться Кабінетом Міністрів України та іншими державними органами, а також спрямованих на підтримку національно-патріотичного виховання, популяризацію здорового способу життя, фізичної культури і спорту, розвитку особистості, підвищення рівня правової культури населення, зміцнення національної єдності, консолідації українського суспільства та взаємодії з громадськістю тощо [7].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. В сучасному суспільстві інформація стала основним об'єктом

дослідження правової науки, оскільки сьогодні вона охоплює всі сфери життя. Дезінформація як збірне поняття наразі потребує додаткового вивчення. Загрози, які вона створює, наразі властиві не лише Україні, а й іншим країнам демократичного світу. В політичній рекламі шкідлива інформація може призвести до деструктивних наслідків для суспільного ладу та загрожує національній безпеці. Існуючу законодавчу базу в майбутньому слід розширювати та звертати увагу на практичний аспект застосування норм права у цій сфері. Застарілість норм наразі не дозволяє в повній мірі забезпечити громадян від дезінформації, проте сьогодні науковці та правники на правильному шляху й продовжують вивчати та досліджувати основні процеси, які пов'язані із використанням та поширенням інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ів-Марі Дубле. Багатовимірний підхід до дезінформації // A multi-dimensional approach to disinformation, Звіт Незалежної експертної групи високого рівня з питань фейкових новин та дезінформації в інтернеті, Європейська комісія, 12 березня 2018 року. URL: <https://rm.coe.int/disinformation-and-electoral-campaigns-ukrainian-version-/16809fa92>

2. Ів-Марі Дубле. Дезінформація та виборчі кампанії. Рада Європи. 2020. Страсбург, Франція. Ст. 36. URL: <https://rm.coe.int/disinformation-and-electoral-campaigns-ukrainian-version-/16809fa920>

3. Тімашов В. О., д. ю. н., доцент, професор Державний торговельно-економічний університет/ Ніколаєва Л. В., к. ю. н., професор, Державний торговельно-економічний університет / Михайличенко В. Г., студент III курсу факультету міжнародної торгівлі і права Державний торговельно-економічний університет «ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ СУСПІЛЬСТВА ВІД ДЕЗІНФОРМАЦІЇ» УДК 342 951 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/65>. Режим доступу : http://lsej.org.ua/6_2022/65.pdf

4. Лисенко О. О. Правовий захист суспільства від шкідливої інформації. Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Харків. 2011. Ст. 20. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2431/aref_Lysenko%20OO_2011.pdf?sequence=2&isAllowed=y

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». Указ Президента України від 28 грудня 2021 року. No 685/2021. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

6. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року. No 2657-XII. Офіційний портал Верховної

Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

7. Положення про Міністерство інформаційної політики України. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. No 2. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-p#Text>

8. Дослідження Оксфордського університету «Проект обчислювальної пропаганди» (The Computational Propaganda Research Project COMPROP). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2799687-naukovci-oksfordu-zasuvali-ak-rf-vikoristovue-molod-dla-kiberpropagandi.html>

9. Jeangène Vilmer, J.-B., Escorcía, A., Guillaume M. and Herrera J., 2018. Information Manipulation: A Challenge for Our Democracies, report by the Policy Planning Staff (CAPS) of the Ministry for Europe and Foreign Affairs and the Institute for Strategic Research (IRSEM) of the Ministry for the Armed Forces, Paris, August 2018. URL: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/information_manipulation_rvb_cle838736.pdf

10. The Global Disinformation Order 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation University of Oxford. The Computational Propaganda Project at the Oxford Internet Institute University of Oxford. Available at : <https://comprop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2019/09/CyberTroop-Report19.pdf>

REFERENCES:

1. Iv-Mari Duble. Bahatovymirnyy pidkhid do dezinformatsii // A multi-dimensional approach to disinformation, Zvit Nezalezhoiyoj ekspertnoij hrupy vysokoho rivnia z pytan fejkovykh novyn ta dezinformatsiiy v interneti, Yevropeyska komisiia, 12 bereznia 2018 roku. 2018 roky. Available at. <https://rm.coe.int/disinformation-and-electoral-campaigns-ukrainian-version-/16809fa92>

2. Iv-Mari Duble. Dezinformatsiia ta vyborchi kampanii. Rada Yevropy. 2020. Strasburh, Frantsiia. St. 36. Available at. <https://rm.coe.int/disinformation-and-electoral-campaigns-ukrainian-version-/16809fa920>

3. Timashov V.O., d. yu. n., dotsent, profesor Derzhavnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet/ Nikolaieva L.V., k. yu. n., profesor, Derzhavnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet/ Mykhailychenko V.H., student III kursu fakultetu mizhnarodnoi torhivli i prava Derzhavnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet "PRAVOVYI ZAKHYST SUSPILSTVA VID DEZINFORMATSIY" UDK 342 951 DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/65>. Available at. http://lsej.org.ua/6_2022/65.pdf

3. Lysenko O. O. Pravovyi zakhyst suspilstva vid shkidlyvoi informatsii. Avtoreferat na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk. Kharkiv. 2011. St. 20. Available at. <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/>

2431/aref_Lysenko%20OO_2011.pdf?sequence=2&isAllowed=y

4. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukraïny vid 15 zhovtnia 2021 roku «Pro Stratehiiu informatsiïnoi bezpeky». Ukaz Prezydenta Ukraïny vid 28 hrudnia 2021 roku. No 685/2021. Ofitsiïnyi portal Verhovnoi Rady Ukrainy. Available at. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>

5. Pro informatsiu : Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnia 1992 roku. No 2657-XII. Ofitsiïnyi portal Verhovnoi Rady Ukrainy. Available at. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

6. Polozhennia pro Ministerstvo informatsiïnoi polityky Ukrainy. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 sichnia 2015 r. No 2. Ofitsiïnyi portal Verkhovnoïi Rady Ukrainy. Available at. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2-2015-п#Text>

7. Doslidzhennia Oksfordskoho universytetu «Proekt obchysliuvalnoi propahandy» (The Computational Propaganda Research Project

COMPROP) Available at. <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2799687-naukovci-oksfordu-zasuvaliak-rf-vikorisovue-molod-dla-kiberpropagandi.html>

8. Jeangène Vilmer, J.-B., Escorcia, A., Guillaume M. and Herrera J., 2018. Information Manipulation: A Challenge for Our Democracies, report by the Policy Planning Staff (CAPS) of the Ministry for Europe and Foreign Affairs and the Institute for Strategic Research (IRSEM) of the Ministry for the Armed Forces, Paris, August 2018. Available at: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/information_manipulation_rvb_cle838736.pdf

9. The Global Disinformation Order 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation University of Oxford. The Computational Propaganda Project at the Oxford Internet Institute University of Oxford. Available at : <https://comprop.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2019/09/CyberTroop-Report19.pdf>

Стаття надійшла до редакції 21.03.2023